

‘Ik kom niet van een andere planeet’

Het omstreden wetsvoorstel ‘strafbaarstelling illegaliteit’ moet het aantal illegalen in Nederland terugdringen. Maar zal het dit effect hebben? Staatssecretaris Fred Teeven weet het niet. Een gesprek over boetes, afschrikking en detentie. ‘We nemen vaker maatregelen zonder te weten of ze werken.’

TEKST: MARNIX DE BRUYNE EN AREND HULSHOF
FOTOGRAFIE: KOOS BREUKEL

De roodbruine torens van het nieuwe ministerie van Veiligheid en Justitie in Den Haag zijn pas enkele weken in gebruik als het interview met staatssecretaris Fred Teeven plaatsheeft. Ministers voelen zich er al thuis, zo te zien. In de ruime ontvangstruimte op de achtste verdieping, vanwaar je ook het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties betreedt, staan Ronald Plasterk (PvdA) en Ivo Opstelten (VVD) ontspannen met elkaar te praten. ‘Er moet bewe-

januari van Aleksandr Dolmatov. De Russische activist, wiens asiilverzoek tot veler verbaazing was afgewezen, bevond zich toen in vreemdelingendetentie. Uit het onderzoek dat Teeven gelastte, blijkt dat talloze fouten zijn gemaakt. Dolmatov had niet in detentie mogen zitten, omdat zijn advocaat op het laatst beroep had aangetekend tegen de afwijzing van het asiel en hij daardoor ‘niet uitzetbaar’ was. Dit beroep was nooit doorgegeven. Verder was na een eerste suïcidepoging geen arts ingeschakeld.

Ernstig zijn de systematische fouten van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND)

‘Even denken... Wie iemand met een “verzwaard inreisverbod” helpt, is formeel zelf ook strafbaar’

ging in komen’, vangen we onderweg naar Teeven op uit de mond van Opstelten, al blijft onduidelijk waarin.

Beweging moet er in elk geval komen in het vreemdelingenbeleid, vinden vele organisaties, waaronder Amnesty. Het voorstel illegaal verblijf strafbaar te maken ligt steeds meer onder vuur, ook binnen de regeringspartij PvdA. Hetzelfde geldt voor de wijze waarop Nederland vreemdelingenbewaring toepast.

Hoe pijnlijk die detentie in een individueel geval kan aflopen, bewijst de zelfmoord op 17

zijn die de Inspectie Veiligheid en Justitie constateert. ‘De IND is niet in staat zijn informatie met andere betrokken partijen te delen’, reageerde Dolmatovs advocaat Marq Wijngaarden. ‘De IND zet het fout in de computer en iedereen gaat daar op af.’

In zijn reactie nam Teeven de volle verantwoordelijkheid op zich voor de fouten. Dolmatovs moeder is een schadevergoeding toegezegd en falende verplegers zijn onder toezicht geplaatst. De SP vindt dat Teeven zich moet bezinnen op zijn portefeuille. Hij

wil echter niet aftreden vóór het Kamerdebat over de kwestie, dat bij het ter perse gaan van *Wordt Vervolgd* nog moet plaatshebben. ‘Het is buitengewoon triest hoe het is gelopen’, zegt Teeven tijdens het gesprek, enkele dagen vóór de presentatie van het rapport. ‘Als je iemand onterecht in vreemdelingenbewaring zet en je zorgt óók nog eens niet goed voor hem, heb je een groot probleem.’ Meer wil hij er dan nog niet over kwijt.

Ook zonder ‘Dolmatov’ zijn genoeg kanttekeningen te plaatsen bij vreemdelingendetentie. We leggen Teeven cijfers voor uit 2010, om Nederland te vergelijken met het gerespecteerde EU-lid Zweden. Nederland hield dat jaar 6.000 vreemdelingen in detentie. Zweden, dat tweemaal zoveel asielzoekers telde als Nederland, slechts 1.800. Die bleven gemiddeld achttien dagen in detentie, vijf keer korter dan vreemdelingen in Nederlandse cellen. ‘Wij kennen niet zo’n ruimhartig toelatingsbeleid als Zweden’, reageert Teeven. ‘Dat was zo tijdens het Kabinet Rutte I, en dat is niet veranderd.’

In Zweden én in Nederland moet detentie alleen worden ingezet als uiterst middel, om uitzetting mogelijk te maken.
‘Dat wordt gezegd, ja.’

November 2012: een van de uitgeprocedeerde asielzoekers van het tentenkamp in Den Haag biedt staatssecretaris Teeven een petitie aan.

Is dat dan niet zo?

‘Je moet eerst kijken of je vreemdelingen op een andere manier het land kunt laten verlaten. Sommige mensen werken niet mee. Dan plaats je ze in detentie.’

Dat geldt evenzeer voor Zweden als voor Nederland.

‘Jawel, maar in Zweden zijn ze heel terughoudend met vreemdelingendetentie, daar is het land echt anders in. Zweden zit op de schaal van Richter dáár’, hij wijst naar de ene kant van de tafel, ‘en van de 27 EU-landen zit Nederland aan de andere kant, net onder Dene-marken.’

De Nationale ombudsman betwijfelt in zijn rapport over vreemdelingendetentie dat Nederland dit inzet als ‘laatste middel’. Hij vindt dat Nederland mensen te snel vastzet. Ook vindt hij dat ‘onvoldoende’ blijkt dat u op ‘inhoudelijke wijze reflecteert op de ernstige behoorlijkheidsschending’ die hij constateert: het ‘geestdodende’ bestaan dat vreemdelingen in detentie lijden door het gevangenisregime.

‘Dat heb ik gelezen, ja. Over vreemdelingen-detentie ben ik het echt met hem oneens.’

U blijft erbij dat vreemdelingen slechts worden opgesloten als het niet anders kan. ‘We maken er al minder gebruik van. Detentie heeft veel impact op degene die wordt vastgezet. Dat ontken ik niet. Het zijn vreemdelingen, geen criminelen. Daarom zijn er in vreemdelingendetentiecentra faciliteiten

voor kinderen die bij hun ouders kunnen verblijven. Dat is allemaal tien keer zo ruim als bij gevangenen.’

We beschrijven enkele kenmerken van het gevangenisregime dat geldt voor vreemdelingen in detentie. Dat ze van 17.00 uur tot 8.00 achter slot en grendel zitten. Dat ze geen recht hebben op onderwijs of werk, anders dan gewone gevangenen. Dat jaarlijks 900 vreemdelingen in een isoleercel worden gezet. En dat ze bij aankomst net als criminelen vernederende visitaties ondergaan, waarbij bewaarders tot in de anus speuren naar verboden zaken.

Bent u wel eens gevisiteerd?

‘Jazeker. Bij een evenement, voordat ik politicus was.’

Hoe ervoer u dat?

‘Nou, dat is niet prettig. Maar het is geen groot geheim dat er verdovende middelen worden gebruikt in detentiecentra. Dat we dit proberen te voorkomen, lijkt me logisch. Als een Somaliër voor hij in detentie gaat qat gebruikt, behoudt hij die behoefte als hij wordt vastgezet. Dat is toch niet raar gedacht. Zaken als visitatie hebben we voor de veiligheid. Tegelijkertijd zijn er mensen die een gevaar kunnen zijn voor zichzelf of anderen. Daar moet je tegen optreden.’

Het is ‘nog net geen hotel’, zei u eind 2011 over vreemdelingendetentie. ‘Dat staat me niet bij.’

Het was tijdens een algemeen Kameroverleg over migratie. Vindt u dit nog steeds?

‘Nee. Mensen worden goed behandeld in vreemdelingenbewaring, maar ik vind het geen hotel, ook niet “net”. Het is niet prettig om daar te zitten.’

U publiceerde onlangs uw masterplan voor het gevangeniswezen, waarin de nadruk ligt op bezuinigingen. Toch reserveert u nog 930 plaatsen voor vreemdelingen.

‘Dat is wel een halvering vergeleken met het aantal plaatsen onder mijn voorganger Nebahat Albayrak. Laat dat ook duidelijk zijn. We zullen daardoor niet hetzelfde strenge beleid kunnen blijven voeren als nu. Wat gaat veranderen, staat in het visiedocument dat ik voor de zomer publiceer. Daar kan ik nu niet op ingaan.’

Veroordeelde criminelen kunnen een enkelband krijgen. Vreemdelingen straks ook? Het zou u geld besparen.

‘Elektronische detentie kan in sommige gevallen werken. Ware het niet dat het hier gaat om mensen die Nederland niet willen verlaten en die misschien geneigd zijn de enkelband door te knippen. Het is geen alternatief.’

Belangrijk doel van vreemdelingendetentie is dat vreemdelingen Nederland gaan mijden. Ook het wetsvoorstel ‘strafbaarstelling illegaliteit’ moet dat bewerkstelligen. Wie zich in Nederland bevindt zonder verblijfsvergunning begaat volgens dit voorstel een overtreding en kan, anders dan nu, bij de eerste aanhouding direct een boete krijgen.

We vragen waarop Teeven het baseert dat strafbaarstelling van illegaliteit afschrikkend werkt. ‘We weten dat niet’, erkent hij. ‘In Duitsland is illegaliteit volgens mij strafbaar, terwijl daar nog steeds vreemdelingen heengaan. Maar we hebben vaker maatregelen ingevoerd zonder te weten of ze werken. Bij het kinderpardon, waarvoor nu 844 aanvragen zijn binnengekomen, weten we evenmin of er over vijf jaar minder problemen zijn. Dat is óók niet onderzocht. Wat je wél kunt zeggen, is dat het generale pardon van het kabinet-Balkenende IV niet alle problemen heeft opgelost. Anders had ik nu niet weer hoeven pardonneren.

‘Een boete op zichzelf zal niet afschrikkend genoeg werken. Zo reëel moet je zijn. Sterker nog: veel mensen zullen geen boete kunnen betalen. De boetes stapelen zich op zonder dat ze mensen het land doen verlaten.

‘Wel krijgt een illegaal die vaker wordt aangehouden een zogeheten “verzwaard inreisverbod”. Overtreding daarvan is wél een misdrijf. Volgens het wetsvoorstel kan dat leiden tot zes maanden detentie.’

Als ik iemand met zo’n verzwaard inreisverbod uit barmhartigheid help, ben ik dan strafbaar?

‘Nu moet ik even nadenken. Formeel wel.’

Dus als kerken of VluchtelingenWerk die mensen helpen, kunnen ze worden vervolgd.

‘Niet bij de eerste overtreding door de vreemdeling. Dat staat nadrukkelijk in het regeerakkoord. Maar wel als ze mensen met een verzwaard inreisverbod helpen. In de praktijk zal dat niet gebeuren: ik zal Officieren van Justitie geen aanwijzing geven te vervolgen. Maar ik ben wel voor vervolging van mensen met een verzwaard inreisverbod. Zo maken we Nederland minder aantrekkelijk voor vreemdelingen dan bijvoorbeeld België. Het kan een reden zijn Nederland te mijden.

‘Invoering van strafbaarstelling van illegaliteit is een politieke keuze. De boete, daarover zijn we het eens, heeft beperkte werking. Maar het verzwaard inreisverbod zal een afschrikkend effect hebben. Er zijn al vreemdelingen in detentie die het land verlaten omdat ze er geen zin meer in hebben. Vreemdelingen met een gevangenisstraf kunnen gebruikmaken van de regeling dat je vrijkomt als de helft van je straf erop zit, mits je meewerkt aan terugkeer. Zo’n 70 procent van de vreemdelingen in de strafbewaring maakt daar gebruik van. Detentie schrikt dus wel degelijk af.’

Oud-ministers Leers en Donner waren tegen een verzwaard inreisverbod. Zes maanden in de cel zou de terugkeer slechts vertragen. ‘Daar denken we dus anders over. Dat is ook een verandering ten opzichte van het vorige kabinet. Het is trouwens verrassend dat het voorstel in dit regeerakkoord staat.’

In de PvdA-gelederen doet een petitie de ronde tegen het voorstel. Job Cohen en Jan Pronk hebben al getekend.

‘Ik constateer dat het voorstel moeilijk ligt in de PvdA en dat begrijp ik ook wel. Ik kom niet van een andere planeet. Maar als je samen gaat regeren, maak je afspraken.’

Diederik Samsom, wordt gespeculeerd, heeft ingestemd met strafbaarstelling van illegali-

teit in ruil voor het kinderpardon omdat hij het eerste toch niet haalbaar achtte.

‘Als dat zo is, moeten die PvdA-leden zich ook niet druk maken. Ik stel wel vast dat je voor een kinderpardon geen wetgeving nodig hebt en voor strafbaarstelling van illegaliteit wel. Daarvan moeten we nog maar zien of we het door de Tweede en Eerste Kamer krijgen. Ik zal het met hetzelfde enthousiasme uitvoeren als het kinderpardon, maar of het er komt, is geen uitgemaakte zaak.’

Gemeentes als Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Den Bosch hebben aangegeven niet mee te werken aan de handhaving van strafbaarstelling. Wat vindt u daarvan?

‘Gemeentes kunnen niet zeggen dat ze de wet niet uitvoeren. Van die dreigementen ben ik niet onder de indruk. Het gaat om opsporingsbeleid: er is een rol voor het Openbaar Ministerie, dat al dan niet zal vervolgen, en voor de politie. Gemeentes en burgemeesters gaan er niet over.’

Het wetsvoorstel leidt tot ongewenste neveneffecten, is de kritiek. Illegalen die worden blootgesteld aan uitbuiting door huisjesmelkers of mensenhandelaren, durven straks geen aangifte meer te doen, uit angst te worden vervolgd. Of ze durven niet meer naar een arts te gaan. Of ze houden hun kinderen thuis, in plaats van hen naar school te sturen.

‘Illegalen die worden uitgebuit, kunnen dat voorkomen door het land te verlaten. Ze hebben een eigen verantwoordelijkheid. Ik praat het niet goed. Ik zeg ook niet dat uitbuiting een beroepsrisico is van illegalen. Maar je loopt nu eenmaal een risico als je je niet aan de Vreemdelingenwet houdt.’

Die neveneffecten zijn gewoon collateral damage?

‘Ik vind ze ongewenst. Iedereen heeft recht op medische zorg, kinderen moeten naar school kunnen. Maar het bezwaar van de neveneffecten vind ik niet groot genoeg om het wetsvoorstel in te trekken. En dat vonden de onderhandelaars bij de kabinetsformatie kennelijk ook niet.’

Volgens het College van de Rechten van de Mens zijn in het huidige voorstel de mensenrechten onvoldoende gewaarborgd. ‘Dat advies vond ik slecht onderbouwd, mag ik dat zeggen? Van de Adviescommissie Vreemdelingenzaken krijg ik beter gefundeerde adviezen.’

Fred Teeven

Geboren: 5 augustus 1958 te Haarlem

Opleiding: 1977-1980 opleiding tot controller bij De Belastingdienst.

1987-1990 avondopleiding notarieel en Nederlands recht.

Loopbaan: 1980-1992 onderzoeker en later teamleider bij de FIOD

1992-2001 Officier van Justitie in Amsterdam

2002-2003 Fractievoorzitter van Leefbaar Nederland in de Tweede Kamer

2003-2006 Officier van Justitie bij het Landelijk Parket, onder meer belast met de vervolging van oorlogsmisdrijven

2006-2010 Tweede Kamerlid voor de VVD

2010-heden Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie

Privé: Woont samen in Amsterdam en heeft twee dochters.

Doelt u op het recente rapport Verloren tijd? De commissie hekelt daarin het gedwongen nietsdoen van asielzoekers die in de procedure zitten, soms jarenlang. Het leidt tot apathie en hospitalisering, zegt ze.

‘Ik ga dat advies binnen een aantal weken bespreken in het kabinet. Ik ben zeker niet tegen alles wat daarin staat.’

In België kunnen asielzoekers een werkvergunning krijgen als ze na een half jaar nog niet weten of ze asiel krijgen. Dat moet u als liberaal aanspreken: mensen nemen verantwoordelijkheid, voorzien zelf in hun levensonderhoud.

‘Misschien kunnen we in Nederland een tussenoplossing vinden. Je zou asielzoekers onbetaald werk kunnen laten doen op het terrein van de asielzoekerscentra. Zoals grasmaaien. Dan leveren ze een nuttige bijdrage aan de samenleving. Een werkvergunning vind ik te ver gaan.’

Aan het eind van het gesprek komt Teeven terug op de uitspraak dat vreemdelingendetentie nog ‘net geen hotel’ zou zijn. Hij zegt zich oprecht niet te herinneren dat te hebben gezegd. Zijn er andere uitspraken die hij niet meer zou doen, vragen we. Hij lacht. ‘In 2009 zei ik dat je nooit elektronische detentie moet invoeren, omdat criminelen niet thuis met een biertje op de bank moeten zitten, maar in de cel. Daar word ik aan herinnerd nu ik gevangnissen sluit en elektronische detentie invoer. Ik denk dat ik die opmerking beter voor me had kunnen houden.’

Reageren? wordtvervolgd@amnesty.nl